

Rodbina Herberstein od srednjega veka do danes

MATJAŽ GRAHORNIK*

IZVLEČEK**

Štajerski plemiški rodbini Herberstein lahko v virih sledimo od konca 13. stoletja. Leta 1427 se je rodbina z dedno pogodbo med bratoma Jurijem II. in Andrejem razdelila na dve liniji, starejšo in mlajšo. Starejša veja starejše linije z izvirnega gradu Herberstein se je ohranila do danes.

KLJUČNE BESEDE

Herberstein, genealogija, plemstvo, Štajerska

ABSTRACT

The Styrian noble family of Herberstein can be traced in sources from the end of the thirteenth century. In 1427 the family was divided by a hereditary contract between the brothers Georg II and Andreas into two lines, the elder and the younger. The senior branch of the elder line from Herberstein Castle has been preserved until today.

KEYWORDS

Herberstein, genealogy, nobility, Styria

Prispevek prinaša genealoški oris pomembne štajerske plemiške rodbine Herberstein. Slovensko zgodovinopisje se je dane teme do nedavna dotaknilo zgolj bežno, z genealoškimi podatki za posamezne predstavnike rodbine. Zaradi močne razvejanosti rodbine in ponavljajočih se osebnih imen pri predstavnikih obeh spolov je prihajalo do številnih zamenjav oseb.¹

* Dr. Matjaž Grahornik, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU; e-pošta: matjaz.grahornik@zrc-sazu.si; ORCID: 0000-0001-8761-6315

** Raziskave za pričujoči prispevek so potekale v sklopu raziskovalnega programa *Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti* (P6-0052) in doktorskega raziskovalnega projekta *Zapuščinski inventarji družbenih elit na Štajerskem v zgodnjem novem veku* (Z6-4606), ki ju financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije. V prispevku so objavljeni najpomembnejši izsledki avtorjevih raziskav.

¹ Hanns Christoph Herberstein (roj. 1926) je zagotovo najboljši poznavalec svojega izjemno razvejanega in številčnega rodu. Z raziskavami lastne rodbine se intenzivno ukvarja vse od leta 1996. V programu za genealoške raziskave WinFam ima na primer zbrane podatke za več kot 1.300 (!) predstavnikov rodbine Herberstein.

Herbersteini predstavljajo eno najbolj znanih štajerskih plemiških rodbin. Sodijo med t. i. prastaro plemstvo (*Uradel*), saj jim lahko v virih sledimo od konca 13. stoletja. Začetnik rodbine je Oto (ok. 1260–1340), ki je bil iz rodu Aflenških.² Leta 1286 oz. 1309 se je poimenoval po Aflenzu, leta 1290, ob zakupu utrdbe Herberstein, pa po Hartbergu.³ 6. decembra 1290 je z ženo Matildo od svaka Ulrika Rosseckerja za 30 let zakupil utrdbo Herberstein ob reki Feistritz blizu Gleisdorfa na avstrijskem Štajerskem. Za utrdbo s posestjo v obliki gozdov, polj, vinogradov in podložnih hiš sta tedaj plačala 40 mark srebra. Ker je bila omenjena posest stubenberški fevd, sta zakonca svojemu fevdnemu gospodu Henriku Stubenbergu dobrega pol leta zatem, 15. junija 1291, za njen prenos v dedno ali svobodno last plačala dodatnih 50 mark srebra. Oto je z leti opustil staro poimenovanje in se po ohranjenih virih leta 1320 prvič poimenoval po svoji utrdbi Herberstein. Tedaj mu je Vulfing (*Wulfing*) Stubenberg v fevd podelil dve pristavi v bližini naselja Stubenberg, ležečega severno od utrdbe Herberstein.⁴ Čeprav je Oto kot lastnik Herbersteina z gospodstvom razpolagal svobodno, pa so bili on in njegovi nasledniki še dve stoletji vazali fevdnih gospodov Stubenbergov. V podobnem položaju so bile za razliko od Stubenbergov vse štajerske viteške družine, saj so bile vazali drugih seniorjev.⁵ Prvotna utrdba Herberstein ob Otovem nakupu ni služila zgolj kot bivališče družine, ampak je bila del obrambnega kompleksa, ki je deželo varoval pred vpadi sovražnika, tedaj (še) Ogrov (Madžarov). Iz utrdbe je bil v naslednjih stoletjih postopoma pozidan grajski kompleks v današnji podobi. Prvotna utrdba je bila sprva preoblikovana v večjo trdnjavo ter pozneje povečana s palacijem, v poznem srednjem veku pa z gradiščem. V 16. stoletju je bila utrjena z obrambnim kompleksom, stoletje pozneje pa je bila naposled prezidana v mogočen rezidenčni grad, ki sta mu bila dodana obsežen park in

² Aflenški (*von Aflenz*) so bili najzgodnejši vazali gospodov Stubenbergov. Poimensko je znanih nekaj zgodnejših potencialnih začetnikov rodbine, vendar pa lahko zgolj Otovim potomcem neprekinjeno sledimo od konca 13. stoletja do danes (Rajakovics, *Gab es eine Friedauer Linie?*, str. 126; Posch, *Die Herkunft der Herbersteiner*, str. 36; Pirchegger, *Die Anfänge des Hauses Herberstein*, str. 14).

³ S Hartbergom ni mišljeno mesto, ampak kraj oz. posest Wolfgrub severno od Hartberga (Allmer, *Stubenberg am See*, str. 117; Posch, *Die Herkunft der Herbersteiner*, str. 36; Pirchegger, *Die Anfänge des Hauses Herberstein*, str. 14).

⁴ Zadravec, *Rodbina Herberstein*, str. 211; Posch, *Die Herkunft der Herbersteiner*, str. 38; Pirchegger, *Die Anfänge des Hauses Herberstein*, str. 11–12.

⁵ Pirchegger, *Landesfürst und Adel in Steiermark*, str. 249; Allmer, *Stubenberg am See*, str. 117; Posch, *Die Herkunft der Herbersteiner*, str. 42–44; Kumar, *Geschichte der Herberstein*, zv. I, str. 23 in 59–60.

Slika 1: Izvorni grad rodbine Herberstein danes. (Fotografija: Matjaž Grahornik, 2018.)

oranžerija. Današnji grajski kompleks simbolizira postopen vzpon Herbersteinov na družbeni lestvici, kot je uspel le malokateri izvorno štajerski rodbini.⁶

Od začetka so bili Herbersteini prisiljeni za preživetje služiti številnim fevdnim gospodom. Sprva očitno ministeriali Stubenbergov se kot njihovi vazali omenjajo od konca 13. stoletja. Bili so prva ali vsaj ena prvih njihovih vazalnih rodbin in so dolgo ostali najpomembnejši stubenberški vazali. Stubenberški seniorat je Herbersteinom zagotavljal zaščito in preživetje. Ob gospodih Stubenbergih so Herbersteini pozneje služili še gospodom Ptujskim, salzburški nadškofiji, škofijam v Seckauu, Krki (Gurk) in Bambergu. Vojaška služba jim je postopoma prinesla ugled, tako da so od začetka 15. stoletja, z Gunterjem Herbersteinom (ok. 1380–1421), začeli služiti tudi deželnim knezom, sprva notranjeavstrijskemu vojvodi Ernestu Habsburškemu, imenovanemu Železni (1377–1424; vladal od 1406).⁷ Ko je med letoma 1424 in 1493 naslov štajerskega vojvode (in deželnega kneza) nosil Friderik V. (kot cesar

⁶ Purkharthofer, *Herberstein in Kriegsdiensten*, str. 38; isti, *Geschichte der Familie Herberstein*, str. 529; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 26 in 311.

⁷ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 32–35; Zadravec, *Rodbina Herberstein*, str. 213–214; Pirchegger, *Landesfürst und Adel in Steiermark*, str. 249; Allmer, *Stubenberg am See*, str. 117; Posch, *Die Herkunft der Herbersteiner*, str. 43–46; Kumar, *Geschichte der Herberstein*, zv. I, str. 76–80; Zahn, *Das Familienbuch*, str. 309–311.

Friderik III.; 1415–1493; cesar od 1452), so Herbersteini služili njemu.⁸ Pod okriljem Habsburžanov so Herbersteini počasi prevzemali pomembne naloge ter službe v deželni upravi, vojski in diplomaciji, kar jim je poleg vse večjega ugleda prineslo materialno gotovost, ki je bila temelj njihove poznejše moči. Habsburžanom so ostali zvesti do konca monarhije (leta 1918). Za to so sicer plačali visok krvni davek, višji kot številne druge rodbine na Štajerskem. V neprestanih vojnah deželnega kneza proti Ogrski, Beneški republiki, Franciji, Osmanskemu imperiju, Prusiji in drugim so mu bili vedno na voljo člani rodbine Herberstein, pa naj je šlo za junaške viteze, glavarje, poveljnike trdnjav in stanovske vojske, polkovnike, podmaršale in feldmaršale.⁹

Pomembna letnica, ko so Herbersteini zvestobo raje kot fevdnim gospodom Stubenbergom izkazali deželnemu knezu (cesarju), je leto 1469. Ob oblikovanju plemiške zveze pod nezadovoljnim cesarskim vojaškim glavarjem Andrejem Baumkircherjem, ki je cesarju Frideriku III. napovedala fajdo, se je Baumkircherju iz vrst štajerskega plemstva denimo pridružil vplivni Janez (Hans) V. gospod Stubenberg, ki je bil fevdni gospod Herbersteinov. Na cesarjevi strani sta se tedaj bojevala Janez (Hans; ok. 1432–1482) in Anton (ok. 1434–1482), verjetno pa tudi Friderik (ok. 1440–1505) in Lenart II. Herberstein (ok. 1440–1511). Z vojaškimi podvigi svojih članov si je rodbina Herberstein pridobila poseben sloves.¹⁰

Morda se zdi zanimivo, da so Herbersteini od leta 1556 delovali kot dedni komorniki in stolniki na Koroškem – prvi nosilec teh uradov je bil znameniti Sigmund (v slovenski literaturi bolj poznan kot Žiga) – in ne na Štajerskem. V štajerski deželi je častni urad dednih stolnikov (od leta 1482 dalje) upravljala rodbina Hardegg, medtem ko so bili štajerski dedni komorniki do leta 1622 člani rodbine Liechtenstein-Murau, za njimi pa Eggenbergi.¹¹ Na Koroškem so imeli Herbersteini posesti od začetka 15. stoletja, od poroke omenjenega Gunterja Herbersteina z bogato vdovo Ano Teuffenbach, roj. Eberstein. Poudariti je treba, da so imeli od 16. stoletja veliko posesti na zahodu dežele Štajerske, blizu meje s Koroško.¹² S položajem koroških dednih komornikov in stolnikov

⁸ Hartmann, *Die Kaiser*, str. 127–128;

⁹ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 311–312; Purkarthofer, Herberstein in Kriegsdiensten, str. 38; isti, *Geschichte der Familie Herberstein*, str. 529.

¹⁰ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 41–43 in 312; Zadravec, Rodbina Herberstein, str. 217; Toš, Vurberški Stubenbergi, str. 148; Nared, Baumkircher, Andrej, str. 195–196; Kumar, *Geschichte der Herberstein*, zv. II, str. 13–14.

¹¹ Naschenweng, *Der landständische Adel*, zv. II, str. 1030; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 312.

¹² Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 34, 38 in 312; Zadravec, Rodbina Herberstein, str. 214.

so vplivali na oblikovanje tamkajšnje deželne politike. Velik vpliv so imeli tudi na oblikovanje štajerske deželne politike, zlasti kot deželni glavarji, kar je pomenilo najvišji organ deželne uprave.¹³

Herbersteini se ponašajo s skupno šestimi štajerskimi deželnimi glavarji, kar je v obdobju med letoma 1500 in 1918 daleč največ od vseh rodbin na Štajerskem. Štajerski deželni glavarji so bili: Jurij V. »Debeli« (1501–1560; glavar 1556–1560), Jurij ml. (1529–1580; glavar leta 1580), Sigmund Friderik (1549–1620; glavar 1594–1620), Janez Maksimilijan st. (1601–1679; glavar 1648–1660), Janez Maksimilijan ml. (1631–1680; glavar 1675–1680) in Franc Karel Leopold (1712–1789; glavar 1765–1782). Zadnji predstavnik rodbine v funkciji deželnega glavarja je z delom zaključil leta 1782, za časa cesarja Jožefa II. V 19. in 20. stoletju ni bil deželni glavar noben predstavnik rodbine Herberstein. To je bil čas zatona stanovske uprave, ko je usihala politična moč plemstva. Tedaj so se javnopolitično udeleževali le redki pripadniki rodbine, pri čemer je potrebno izpostaviti dejstvo, da je večina njenih rodbinskih vej do začetka 19. stoletja izumrla. Deželni glavarji so prihajali iz obeh rodbinskih linij (Jurij ml., Janez Maksimilijan st. in Janez Maksimilijan ml. so iz starejše linije, ostali trije pa iz mlajše) in iz dveh vej (Jurij V. in Sigmund Friderik iz lankoviške, Franc Karel Leopold pa iz pusterwaldske veje). Herbersteini se ponašajo tudi z goriškim deželnim glavarjem Ernestom Friderikom (ok. 1620–1666; glavar 1657–1663) iz viltuške veje ter z deželnima glavarjema na ozemlju današnje Poljske: Janezom Bernardom ml. (1630–1685; 1670–1672 glavar v Wrocławu; 1672–1685 glavar v Głogóvu) in Janezom Friderikom (II.) Erdmanom (1658–1712; 1696–1712 (?) deželni glavar grofije Kłodzko). Številni člani rodbine Herberstein so opravljali funkcijo stanovskih poverjenikov, ki so bili izvršilni organ deželnih stanov. Nekateri med njimi so bili imenovani tudi za predsednike omenjenega organa. Mnogim članom rodbine je cesar podelil naziv (pravega) tajnega svetnika in (pravega) cesarskega komornika. Med njihovimi predstavniki najdemo tudi matematika, profesorja filozofije, gramatike, zgodovine in retorike, velikega mojstra malteškega reda (Janez Jožef (1633–1689)) ter druge vidne člane malteškega in nemškega viteškega reda, stolne kanonike, redovnike, rektorja graškega kolegija, nadškofa (regensburški nadškof Janez Jurij (nadškof 1662–1663)) in pet škofov, ljubljanska škofa Sigmund Krištof (škof 1683–1701) in Karel (1769–1787), Janez Friderik Adolf v hrvaškem Modrušu (1718–1719), tržaški škof Anton (1761–1774) in prvi linški škof Ernest Janez Nepomuk (1785–1788). Številne predstavnice rodbine so bile dvorne dame in članice zelo uglednega damskega reda zvezdnega križa. Herbersteini so bili ustanovitelji damskih ustanov za siromašne

¹³ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 312.

plemkinje (leta 1722 herbersteinska ustanova za spodnjeavstrijske plemkinje; leta 1820 ustanova Herberstein-Illésházy za plemkinje iz celotnega cesarstva), nekakšnih dijaških štipendij (od leta 1657 v Regensburgu štipendija Janeza Jurija, poznejšega regensburškega nadškofa; od leta 1667 štipendija Sigmunda Jurija (1613–1667) v Spodnji Avstriji) in številnih beneficijev.¹⁴

Dolgoletno zvesto služenje cesarju ni ostalo neopazeno. Leta 1531 je kralj Ferdinand I. rodbini podelil naziv »svobodna« (*die freyen*), s čimer je uživala enake svoboščine in privilegije kot rodbine drugih svobodnih gospodov v habsburških dednih deželah. Leta 1537 je Herbersteine povzdignil med barone in s tem v višji rang avstrijskega plemstva. Istega leta so bili vpisani tudi med deželane (gosposke klopi) Spodnje Avstrije. Do tedaj so že dosegli deželanstvo na Štajerskem (kot prvi ga je leta 1423 dosegel omenjeni Jurij II.) in Kranjskem (1507; bržčas ga je dosegel Lenart II. (ok. 1440–1511), oče znamenitega Sigmunda Herbersteina).¹⁵ Cesar Karel V. jim je leta 1522 potrdil izboljšavo plemiškega grba, ki je s podobami kralja, svetorimskega cesarja in moskovskega kneza zares poseben. Za hiter preboj rodbine med višje plemstvo do sredine 16. stoletja je zaslužen zlasti znameniti Sigmund Herberstein (1487–1566), ki je s svojimi dejanji in proti koncu življenja s knjižnimi izdajami (še posebej z *Moskovskimi zapiski*, 1549) poskrbel, da je rodbina v Evropi postala prepoznavna. Grb rodbine je bil pozneje še nekajkrat izboljšan oz. dopolnjen. To se je zgodilo ob povzdignitvi med grofe (leta 1644 za starejšo vejo starejše linije in 1656 oz. 1659 za mlajšo vejo starejše linije in večino (daljnih) sorodnikov iz mlajše linije; 1710 grofovstvo v dednih deželah in državno grofovstvo za celotno rodbino) oz. ob združitvi grba z rodbinama Moltke (po letu 1780) in Proskau (leta 1897).¹⁶ Leta 1619 so dosegli deželanstvo v Zgornji Avstriji, leta 1631 na Koroškem in leta 1659 na Goriškem. Ferdinand Ernest grof Herberstein iz mlajše češke glavne veje starejše linije je leta 1680 kot predsednik apelacijskega sodišča v Pragi dosegel češko deželanstvo (inkolat), osem let pozneje pa je postal še magnat na Ogrskem.¹⁷ Pogoji za doseglo deželanstva

¹⁴ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 312–313; Purkarthofer, *Geschichte der Familie Herberstein*, str. 529.

¹⁵ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 48–51 in 313; Zadravec, *Rodbina Herberstein*, str. 219; Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 277; Kosi, *Spopad za prehode proti Jadranu*, str. 202; Zahn, *Das Familienbuch*, str. 315; Kumar, *Geschichte der Herberstein*, zv. III, str. 6.

¹⁶ Poimenovanje Herberstein-Moltke je veljalo samo za zadnjo generacijo mlajše podveje spodnjeavstrijske veje na Matznu, medtem ko se je poimenovanje Herberstein-Proskau uveljavilo za mlajšo podvejo starejše glavne veje starejše linije. Za mrliški vpis Jožefa grofa Herberstein-Moltkeja (1757–1816) gl. Wien-St. Michael, MMK 1804–1824, str. 184.

¹⁷ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 171 in 313–314; Naschenweng, *Der landständische Adel*, zv. I, str. 506–507; Zadravec, *Rodbina Herberstein*, str. 227; Kumar,

so bili v posameznih deželah različni; štajerski deželni zbor je na primer leta 1639 odločil, da bodo s seznama deželanov izbrisani vsi, ki v deželi Štajerski ne razpolagajo s posestjo v obsegu nad 50 imenjskih funtov ali pri deželi nimajo naloženih vsaj 10.000 goldinarjev.¹⁸

6. decembra 1427 se je z delitveno oz. dedno pogodbo med bratoma Jurijem II. (ok. 1390–1458) in Andrejem (ok. 1392–1442) rodbina v četrti generaciji razdelila na dve liniji, starejšo in mlajšo. Osrednji predmet delitve sta bili obe tedanji glavni gospodstvi, matični Herberstein in istrski Lupoglav. Tako govorimo o starejši ali Jurijevi liniji na gradu Herberstein in mlajši ali Andrejevi liniji, ki se po gospodstvu Lupoglav v Istri imenuje tudi lupoglavska linija.¹⁹ Izvorni grad Herberstein je v rokah rodbine ostal do danes. Grad oz. gospodstvo Lupoglav v Istri je mlajša linija leta 1525, slabo stoletje po izdaji delitvene pogodbe, z deželnim knezom nadvojvodo Ferdinandom I. zamenjala za pretežno štajersko posest: za deželnoknežje gospodstvo Neuberg blizu Hartberga, vasi Partinje in Zamarkova blizu gradu Hrastovec, zastavni delež pri gradu Klamms v Spodnji Avstriji, mitnino in naklado v trgu Schottwien ter nekaj denarja. S to menjavo posesti je mlajša linija zapustila Istro oz. Kranjsko, kjer ji je prenehalo deželanstvo, ter začela svojo interesno sfero in življenjsko okolje širiti v Spodnjo Avstrijo.²⁰

Že od srednjega veka so imeli Herbersteini tudi posesti na Koroškem. Različne veje rodbine so od 16. stoletja vztrajno pridobivale posesti, tako da se je rodbina, gledano v celoti, povzpela med največje zemljiške gospode na Štajerskem, pa tudi v Spodnji Avstriji. Od 17. stoletja je svoj vpliv širila tudi v sosednjih deželah, v Zgornji Avstriji, na Hrvaškem, Ogrskem, Češkem, Moravskem, v Šleziji, današnji Nemčiji (zlasti na Bavarskem) in na Poljskem. Širjenje in nakup posesti so jim omogočale donosne službe oskrbnika deželnoknežjih gospodstev, dednega koroškega komornika in stolnika, štajerskega deželnega glavarja in upravnika, cesarskega tajnega svetnika, pri njenih pripadnikih, ki so se udeleževali v (cesarski) vojski, tudi vojni plen ipd.²¹

Rodbinski liniji sta doživljali različno usodo. Do danes se je ohranila zgolj starejša veja starejše linije z gradu Herberstein, ki se je od 19. stoletja precej razvejala. Pripadniki starejše linije, ki se je do začetka 17. stoletja z bratoma Bernardinom II. (1566–1624) in Jurijem Andrejem (po 1566–1628) razdelila

Geschichte der Herberstein, zv. III, str. 20, 23–24, 34, 37, 174–179 in 181–183; Wißgrill, *Schauplatz*, str. 253.

¹⁸ Naschenweng, *Der landständische Adel*, zv. I, str. 8.

¹⁹ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 37, 46–47 in 314.

²⁰ Prav tam, str. 136–137 in 314; Kosi, *Spopad za prehode proti Jadranu*, str. 203; Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 278–279; Wakounig, O poreklu Žige Herbersteina, str. 47.

²¹ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 314.

na starejšo in mlajšo vejo, so do zadnje četrtine 17. stoletja delovali po načelu primogeniture. Pri starejši veji je najstarejši (živeči) sin podedoval oz. užival matično posest z gradom Herberstein, pri mlajši veji pa pozneje (od leta 1670) posest Grafenort v Šleziji. S smrtjo Janeza Leopolda Erdmana (1659–1729) je mlajša veja po moški strani izumrla, uživanje tamkajšnjega fidejkomisa pa je prešlo na starejšo vejo.²²

Andrejeva ali mlajša linija se je za razliko od starejše že v 16. stoletju razcepila na številne glavne in nato stranske veje, ki so se imenovala po večjih ali manjših gospostvih, posestvih, gradovih in dvorcih, kjer so (sprva) živele. Kot osnova za oblikovanje stranskih vej so služila gospostva, ki so postala last Herbersteinov bodisi z nakupom bodisi kot dota. Iz Andrejeve mlajše linije so pozneje izšle glavne veje na Hrastovcu, Lankowitzu, Neubergu, Pusterwaldu, Sierndorfu, t. i. posebna veja, starejša in mlajša spodnjeavstrijska veja ter veji na Viltušu in Betnavi. Za razvejanje mlajše linije je zaslužen že Jurij V. (1501–1560) z Lankowitza, prvi štajerski deželni glavar iz rodbine Herberstein. Njegova sinova Leopold (ok. 1532–1606) in Jurij Rupert (ok. 1540–1612) sta začetnika dveh novih vej; prvi je ustanovitelj štajerske v Pusterwaldu, drugi pa sierndorfske v Spodnji Avstriji. Janez (II.) (1472–1535), stric Jurija V., je po letu 1525 osnoval glavno vejo na štajerskem Neubergu, ki je izumrla leta 1690. Jurij Andrej (1514–1543), mlajši brat Jurija V., je ustanovitelj t. i. posebne veje, ki je po moški strani izumrla po letu 1645. Mlajšo linijo je dodatno razvejal najmlajši brat Jurija V., Jurij Sigmund (1518–1578) s štajerskega gospostva Lankowitz. V njegovem zakonu z Marušo pl. Pöttschach se je rodilo pet sinov: Sigmund Friderik (1549–1620), Janez Friderik (1554–1615), Jurij Krištof (1556–1613), Jakob Franc (1557–1600) in Volf(gang) Viljem (1561–ok. 1618). Najstarejši sin je nadaljeval lankoviško vejo, ostali pa so začetniki novih: hrastovške, viltuške, mlajše spodnjeavstrijske in betnavske. Nekatere od njih so se pozneje dodatno razvejale, vse pa so naposled po moški strani odmrle: lankoviška leta 1814, hrastovška leta 1813, viltuška leta 1727 ali 1735, mlajša spodnjeavstrijska leta 1719/20 in betnavska leta 1737. Mlajša linija je naposled izumrla v vseh svojih vejah. Njen zadnji moški predstavnik je po spletu okoliščin bil Karel Jožef grof Herberstein (1763–1837), stolni kanonik v Salzburgu, Freisingu in Osnabrücku. Zadnja ženska predstavnica mlajše linije je bila njegova mlajša sestra Marija Antonija, poročena grofica Batthyány (1766–1838), ki je umrla zgolj leto za njim.²³

²² Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 314–315; PMPO, inv. št. G 164 g, Rodovnik Herbersteinov iz začetka 20. stoletja.

²³ PMPO, inv. št. G 164 g, Rodovnik Herbersteinov iz začetka 20. stoletja; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 231–233 in 315; Naschenweng, *Der landständische Adel*, zv. I, str. 506–507 in 523; Wißgrill, *Schauplatz*, str. 295.

V obdobju protestantizma so bili Herbersteini eden od stebrov reformirane vere zlasti na Štajerskem. Po postopnem uveljavljanju deželno knežjega absolutizma in zatrtju protestantske vere (do leta 1630) so se nekateri njeni predstavniki z ozemlja monarhije izselili, pretežno v »svobodna« mesta Svelega rimskega cesarstva (denimo v Nürnberg, Ulm, Regensburg, Augsburg), medtem ko jih je večina sprejela reformirano katoliško vero. Številne plemiške rodbine tega časa so se v tem prelomnem obdobju razvevale na protestantsko in katoliško vejo, tako da rodbinska posest pogosto ni padla v tuje roke. Nekateri člani rodbine Herberstein, ki so se zaradi protestantske vere izselili iz habsburških dednih dežel, so se uveljavili v Beneški republiki, na Ogrskem, Saškem in današnjem Poljskem. Zatrtje protestantizma je bil eden od glavnih razlogov za zaton in pozneje izumrtje do tedaj vplivne lankoviške rodbinske veje, ki je vrhunec doživljala pod baronom Sigmundom Friderikom (1549–1620), tretjim štajerskim deželnim glavarjem iz rodbine Herberstein.²⁴

Nedeljivost in dednost rodbinskega premoženja, zlasti posesti, so (za)ščitili fidejkomisi. Pri Herbersteinih je bila še pred ustanovitvijo fidejkomisov v veljavi dedna pogodba iz leta 1427, s katero je bilo dogovorjeno, da je vrhovni nosilec fevdov vedno najstarejši rodbinski član, da so članice rodbine iz dedovanja nepremičnin izključene in da jim bo dediščina zmeraj izplačana v premičninah in denarju. Po pogodbi so člani ene linije ob prodajah ali zastavah posesti članov druge linije imeli predkupno pravico. Obsežna in donosna posest je starejši liniji in posameznim vejam mlajše linije omogočila lagodno življenje v habsburških dednih deželah in drugod. O njihovem bogastvu še danes pričajo številni gradovi, dvorci, palače in hiše v Avstriji, na Češkem, Poljskem, Sloveniji in drugod v Evropi, ki so nekdanj bili v njihovi lasti.²⁵

Enega prvih fidejkomisov rodbine Herberstein je v začetku 17. stoletja ustanovil Leopold (ok. 1532–1606) s Pusterwalda.²⁶ Vplivni Janez Maksimilijan st. (1601–1679) iz starejše glavne veje starejše linije je v drugi polovici 17. stoletja ustanovil fidejkomis, v katerega sta sodili matično gospostvo Herberstein in gospostvo Neuberg z vsem pripadajočim ter hiša znotraj Pavlovih vrat (Paulustor) blizu Karmeliterplatzu v mestu Gradec. Pozneje sta vanj spadali še gospostvi Stubenberg in Authal.²⁷ Izvorni grad je ostal, kot že omenjeno na začetku tega prispevka, v lasti rodbine Herberstein do danes. Franc Karel Leopold (1712–1789), poslednji pripadnik pusterwaldske rodbinske veje,

²⁴ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 315.

²⁵ Prav tam, str. 37 in 316; Zadravec, *Rodbina Herberstein*, str. 216; Kumar, *Geschichte der Herberstein*, zv. I, str. 66–70.

²⁶ StLA, LR 391, H. 1, fol. 10r.

²⁷ Prav tam, LR 404, H. 2, fol. 72v; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 68–69 in 316.

je z oporoko ustanovil fidejkomis, v katerega je vključil gospodstvo z dvorcem Eggenberg in graško mestno palačo (danes Palais Herberstein) z vsemi pripadajočimi premoženji.²⁸ Janez Friderik grof Herberstein (1626–1701) iz šlezjske veje je leta 1699 ustanovil fidejkomis za gospodstvo Grafenort v tedanji Češki oz. Gornji Šleziji, danes Poljski. Po izumrtju mlajše veje starejše linije v Šleziji leta 1729 je uživanje fidejkomisa pripadlo njeni starejši veji. Ferdinand Ernest iz glavne veje v Spodnji Avstriji (Matzen) je z oporoko iz leta 1691 želel ustanoviti fidejkomis za obsežna posestva v Spodnji Avstriji, na Češkem in Moravskem. Po določilih oporoke bi ga uživali njegovi sinovi in njihovi potomci, po izumrtju v moški liniji pa bi pripadel ostalim moškim predstavnikom te spodnjeavstrijske rodbinske veje. Pravda oz. boj za njegovo dediščino se je končal na prelomu novega stoletja: po cesarski odločbi iz leta 1700 je bil ustanovljen močno okrnjen fidejkomis, sestavljen zgolj iz gospodstev Třešť na Moravskem in Illmau v Spodnji Avstriji (ob češki meji), medtem ko so ostala posestva in gospodstva postala alodialna, tj. svobodna in prosta vseh obveznosti.²⁹

Leopold grof Herberstein (1655–1727), bržčas zadnji moški predstavnik viltuške veje, je po smrti oporočno ustanovil fidejkomis, ki ga je po načelu primogeniture podedoval mladoletni Janez Ernest ml. (1709–1780) iz mlajše stranske veje starejše glavne veje starejše ali Jurijeve linije. Kaj točno je k fidejkomisu spadalo, ni povsem znano. Zagotovo je vanj sodila knjižnica Janeza Ferdinanda ml. grofa Herbersteina (1663–1721), vnuka znamenitega Janeza Maksimilijana st. iz starejše glavne veje na Herbersteinu, ki je bila v fidejkomis trajno vključena pred 28. avgustom 1728. Na fidejkomis je bilo vezano precejšnje premoženje, saj je bilo mladoletnemu Janezu Ernestu ml. po sodni obravnavi pripisanih več kot 170.000 goldinarjev.³⁰

²⁸ Zasebni arhiv Hannsa Christopha Herbersteina; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 299 in 316–317.

²⁹ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 219 in 316; Wurzbach, Herberstein, Ferdinand Ernst, str. 330; Kumar, *Geschichte der Herberstein*, zv. III, str. 117–118; Wißgrill, *Schauplatz*, str. 290–291.

³⁰ StLA, LR 406, H. 1, fol. 10r; prav tam, H. 3, fol. 237r in 252v; prav tam, LR 415, H. 1, fol. 2r–3r; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 65, 68, 74–76, 110–111 in 316–317. Janez Ferdinand ml. je leta 1709 postal veliki redovni mojster nemškega jezika na Malti, leta 1715 pa cesarski podmaršal. Istega leta je naročil izdelavo dopolnjene genealogije Herbersteinov v tehniki bakroreza. Leta 1718 se omenja kot zemljiški gospod Lankowitza in Novigrada na Dobri (zahodno od Karlovca), veliki mojster malteškega reda in komtur balij v Sv. Jožefu in Marii Pulst, cesarski pravi tajni svetnik, komornik in podpredsednik notranjeavstrijskega dvornega vojnega sveta. Domnevno je umrl marca 1721 v Gradcu, vendar njegovega mrliskega vpisa ni najti (Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 75–76). Proces vključitve njegove knjižnice v okvir herbersteinskega fidejkomisa se je

Konec 19. stoletja je Johann Josef grof Herberstein (1854–1944) po materi Mariji Tereziji prejel v uživanje t. i. denarni fidejkomis grofov Proskau (*gräflich Proskau'sche Geldfideikommiß*). Kot uživalcu tega fidejkomisa mu je cesar Franc Jožef leta 1896 izdal avstrijsko potrditev, s čimer je lahko priimek Herberstein združil z imenom in grbom izumrle rodbine Proskau.³¹ Johann Josef je rodbinsko ime Proskau združil s svojim zato, da bi bili do fidejkomisa v prihodnje upravičeni njegovi potomci. Fidejkomis je bil ustanovljen leta 1696 na podlagi oporoke Jurija Krištofa grofa Proskaua ter je tedaj obsegal gospodstvu Prószków (nem. Proskau) in Chrzelitz v vojvodini Opole (nem. Oppeln) v Šleziji. Po izumrtju po moški strani je pod pogojem, da je moški dedič sprejel rodbinsko ime Proskau, pripadel potomcem obeh spolov njegovih treh hčera. Po izumrli rodbini Proskau je fidejkomis leta 1769 podedoval tretji knez iz rodbine Dietrichstein. Njen sedmi knez je leta 1802 postal dedič zadnjega grofa Leslieja, tako da je ta veja nato nosila ime Dietrichstein-Proskau-Leslie. Po moški strani je izumrla leta 1864 s smrtjo desetega kneza Jožefa Franca, očeta Marije Terezije, ki se je leta 1849 poročila z Janezom Friderikom grofom Herbersteinom.³²

Čeprav je majorat oz. fidejkomis varoval rodbinsko premoženje, je slabo gospodarjenje dveh Herbersteinov od konca 18. stoletja povzročilo poplačilo upnikov z odprodajo posestev. Jožef Janez Nepomuk (1727–1809) iz spodnje-avstrijske glavne veje z Matzna je po letu 1753 upravljal majorat s posestvi v Spodnji in Zgornji Avstriji, na Češkem in Moravskem. Bil je lastnik obsežnih gospodstev in posestev Illmau, Dobersperg, Ottenschlag, Grafenschlag, Brunn am Wald, Lichtenau, Allentsgschwendt, Roßbach, Neudegg, Eppenbergr, Třešť in Landštejn. Od vseh se je pretežno posvečal gospodstvu Třešť, kjer je ogromne vsote denarja namenil za vzpostavitev in obratovanje rudnika srebra. Obrat se je izkazal za nedonosnega in Jožef Janez si je nakopal visoke dolgove, zato je cesar Jožef II. z odlokom dovolil razdrobitev majorata. Za poplačilo upnikov so bila naposled odprodana vsa posestva z izjemo Třešťa in Landštejna. Jožef Janez, ki je bil v veliki meri odgovoren za padec blagostanja svojega številnega potomstva in rodbinske veje z Matzna, je umrl leta 1809.³³

morda zavlekel, ker ni imel potomcev. O Janezu Ferdinandu ml. podrobneje Dauber, *Die steirischen Malteser-Ritter*, str. 154–159.

³¹ Potrdilo mu je bilo uradno izdano v začetku leta 1897 (OeStA, AVA Adel, HAA, AR, Herberstein, Jožef [...] [s. l.] 1897, fol. 1–36; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 92–93 in 317).

³² Naschenweng, *Der landständische Adel*, zv. I, str. 507 in 510; Dietrichstein, 2024.

³³ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 230–232 in 317; Naschenweng, *Der landständische Adel*, zv. I, str. 523; Kumar, *Geschichte der Herberstein*, zv. III, str. 123; Wißgrill, *Schauplatz*, str. 295.

Janez Hieronim (1772–1847) iz starejše linije na Herbersteinu se je leta 1795 poročil z Marijo Henrieto Valburgo Johano grofico Salm-Neuburg (1775–1815), glavno očetovo dedinjo, po kateri je podedoval obsežno gospostvo Velike Opatovice (češ. Velké Opatovice) na Moravskem. Po smrti očeta Janeza Gundakerja II. († 1810) je na Štajerskem podedoval fidejkomisna gospostva Herberstein, Neuburg in Stubenberg, v tedanji Prusiji gospostvo Grafenort (danes Gorzanów) v grofiji Kłodzko (danes poljsko vojvodstvo Spodnja Šlezija), postal pa je tudi lastnik gospostva Eggenberg. Nesreča in lahkovernost do ljudi, nevrednih zaupanja, sta njegovo ogromno premoženje tako zdesetkali, da so se posestva znašla v velikih dolgovih.³⁴

Vez med grofi Herbersteini in današnjimi slovenskimi deželami je do začetka 19. stoletja oslabela. Rodbinske glavne in stranske veje, katerih člani so živeli na današnjem slovenskem ozemlju, so do tedaj bodisi izumrle ali pa so tukajšnja posestva prodale oz. izgubile zaradi dedovanja. Ta vez se je ponovno okrepila od konca 19. stoletja. Nov zagon je prinesla poroka Janeza Friderika (1810–1861), tretjega sina zgoraj omenjenih Janeza Hieronima in Marije Henriete iz starejše linije. Janez Friderik se je leta 1849 poročil z izjemno bogato dedinjo Marijo Terezijo princeso Dietrichstein-Proskau-Leslie (1822–1895). V zakonu se je rodilo šest potomcev, pet hčera in sin. Ta mlajša podveja starejše linije se je po zaslugi edinega sina Johanna Josefa (1854–1944) od leta 1897 imenovala Herberstein-Proskau.³⁵ Do konca druge svetovne vojne so bili lastniki posesti na današnjem slovenskem ozemlju zgolj pripadniki te podveje.³⁶

Johann Josef je po materi podedoval gospostvo Gornji Ptuj s ptujskim gradom in Ristovec pri Ptuj, v začetku 20. stoletja pa je za mlajše sinove nakupil še gospostva Vurberk, Ravno polje in Hrastovec; gospostvi Vurberk in Hrastovec sta nekdanj že bili v rokah Herbersteinov. Maria Anna je konec leta 1918 po ločitvi od Johanna Josefa kupila veliko posest Novi Šalek pri Velenju, ki jo je imela do smrti leta 1944. Na Vurberku je bil po prvi svetovni vojni urejen sanatorij za pljučne bolnike (od leta 1921 ruski Rdeči križ),³⁷ na Hrastovcu

³⁴ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 83–85 in 318–319; Wurzbach, Herberstein, Johann Hieronymus, str. 337; Kumar, *Geschichte der Herberstein*, zv. II, str. 43–45; Wißgrill, *Schauplatz*, str. 304.

³⁵ Podrobneje o tem zgoraj, pri omembi t. i. denarnega fidejkomisa grofov Proskau (gl. opombo 31).

³⁶ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 90–104 in 319; Herberstein, *So war's*, str. 54–57.

³⁷ Prav tam, str. 318; Herberstein, *So war's*, str. 4–5 in 12–13; Medved, *Pogled skozi objektiv*, str. 5, 15 in 19; Poles, Novošaleško perutninarstvo, str. 139 in 142; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 136, 282, 311 in 376.

pa so bili med letoma 1925 in 1935 prostori otroškega doma in realne gimnazije ruskih beguncev (Ruski otroški dom in realna gimnazija Ponoviče v Hrastovcu).³⁸ Ravno polje je moral Johann Josef leta 1932 po agrarni reformi deloma kot odpravnino prepustiti nekdanjemu dolgoletnemu ravnopoljskemu upravitelju Josipu Muzeku.³⁹ Agrarna reforma v novi jugoslovanski kraljevini po prvi svetovni vojni je Herbersteinom nasploh prinesla razlastitev dela posesti, zato so se vrstili nakupi, zakupi in prodaje. Do njih je prihajalo v času, ko so politično sfero na ozemlju nekdanje Spodnje Štajerske pretresali nacionalni boji in nezaupljivost do t. i. tujcev oz. tujerodcev. Herbersteini so se kot večina liberalno usmerjenega plemstva izrekli za nemško stran, kar je našlo odmev na koncu druge svetovne vojne in po njej. Ker so bili na gradu Vurberk v času druge svetovne vojne prostori nacistične politične šole oz. sedež SS divizije, so ga 23. februarja 1945 bombardirala zavezniška letala.⁴⁰ Tedanjega vurberškega lastnika, Johanna Hubertusa (1905–1945), četrtega sina Johanna Josefa, naj bi v prvi polovici maja 1945 ubili partizani.⁴¹ V hrastovski grad so med drugo svetovno vojno umaknili predmete Mestnega muzeja Maribor (danes Pokrajinski muzej Maribor).⁴² Od leta 1944 je bil hrastovski lastnik Johann Gundeger (1902–1961), tretji sin Johanna Josefa. Johann Gundeger se je malo pred koncem druge svetovne vojne z družino umaknil v Gradec, v nekdanjo očetovo palačo na Leonhardstraße. Lastnik ptujskega gradu, drugi sin Johann Josef ml. (1898–1971),⁴³ je bil po koncu vojne zaprt v zaporih na Ptuju in v Mariboru, njegova žena pa v taborišču na Hrastovcu. Proti koncu leta 1945 so bili Herbersteini, podobno kot drugi t. i. tujci, izgnani iz Jugoslavije.⁴⁴ Njihova posest na Slovenskem je bila na podlagi sklepov Antifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije (Antifašistično vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije; AVNOJ) nacionalizirana.⁴⁵

³⁸ Pulko, Šolski sistem ruskih emigrantov, str. 98–99; Košak, Slikarske zbirke grofov Herberstein, str. 114.

³⁹ SI_ZAP/0407, Vleposest Ravno polje, šk. 1, Pogodba z 19. 11. 1931.

⁴⁰ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 104 in 318; Toš, Vurberški Stubenbergi, str. 160; Herberstein, *So war's*, str. 55; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 376.

⁴¹ Domnevno je bil ubit 10. maja 1945 v gozdu nekje pri Vurberku. Za mrtvega je bil uradno razglašen 31. decembra 1950. Njegov nagrobnik je na vurberškem pokopališču (Graz-St. Leonhard, RMK 1903–1917, str. 81; Herberstein, *So war's*, str. 55; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 104).

⁴² Za podatek se zahvaljujem Tini Košak.

⁴³ Najstarejši sin, Johann Friedrich (1895–1965), je podedoval fidejkomis na Češkoslovaškem (Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 97).

⁴⁴ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 100–103 in 318; Herberstein, *So war's*, str. 33, 54–57, 145, 158 in 162–165; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 136.

⁴⁵ Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 318; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 376.

Od osmih otrok Johanna Josefa in Marie Anne so si družine ustvarili štirje sinovi. Njihovi potomci danes poleg Avstrije živijo še v Franciji, Grčiji, Južni Afriki, Avstraliji in ZDA. Družinska grobnica je na pokopališču St. Leonhard v Gradcu.⁴⁶

Še bolj se je do danes razvejala starejša podveja starejše linije. Matičnega gradu po koncu druge svetovne vojne za razliko od bližnjega Schielleitna, župnišča St. Johann bei Herberstein in tamkajšnje šole ni zasedla vojska Rdeče armade. Po Janezu Hieronimu (1772–1847) je glavno vejo na matičnem gradu nadaljeval Janez Henrik (1804–1881), za njim pa Janez Sigmund (1831–1907). Zadnjemu je kot senior družine sledil sin Johann Heribert (1863–1940), temu pa njegov vnuk, Johann Otto ml. (1937–1994). Ta se je poročil trikrat, trije potomci – dve hčerki in sin – so iz njegovega drugega zakona. Edini sin iz tega zakona je trenutni senior družine. Člani starejše podveje so povečini pokopani v družinski grobnici cerkve sv. Nikolaja v Stubenbergu in družinski grobnici cerkve St. Johann bei Herberstein.⁴⁷

VIRI

Arhivski viri

OeStA – Österreichisches Staatsarchiv, Dunaj, Allgemeines Verwaltunsarchiv (AVA), Adelsarchiv (Adel), Reichsadelsakten (RAA), Hofadelsakten (HAA), Allgemeine Reihe (AR), Karton (K.) 359 Herberstain–Herberstorff, Herberstein, Jožef, združitev grba in imena z rodbino Proskau [...] [s. l.] 1897, fol. 1–36.

PMPO – Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, inventarna številka (inv. št.) G 164 g, Jacob Bruynel, Josef Bartholomey Breni in drugi: Rodovnik rodbine Herberstein, 12 bakrorezov (Rodovnik Herbersteinov iz začetka 20. stoletja).

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Justiz-, Finanz- und Sicherheitsbehörden, Justiz, Oberste Gerichtsstellen, Landrecht, Altes Landrecht (LR), Kartoni 391, 404, 406 in 415 z ustreznimi fascikli (Heft = H.) (Herberstein).

ZAP – Zgodovinski arhiv na Ptuj, SI_ZAP/0407, Veleposest Ravno polje, 1773–1941, Škatla (šk.) 1, Pogodba z 19. novembra 1931.

Zasebni arhiv Herberstein, Hanns Christoph. Lannach, Avstrija.

Spletni viri

Dietrichstein, 2024. *Dietrichstein (Adelsgeschlecht)*. Dostopno na: <[https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Dietrichstein_\(Adelsgeschlecht\)](https://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Dietrichstein_(Adelsgeschlecht))>, 25. avgust 2024.

⁴⁶ Zasebni arhiv Hannsa Christopha Herbersteina; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 97–98 in 101–105; Herberstein, *So war's*, str. 55–56.

⁴⁷ Zasebni arhiv Hannsa Christopha Herbersteina; Grahornik, *Genealogija rodbine Herberstein*, str. 83–90.

- Graz-St. Leonhard. Rojstna oz. krstna matična knjiga (RMK) župnije Graz-St. Leonhard, 1903–1917. Dostopno na: <<https://data.matricula-online.eu/sl/oesterreich/graz-seckau/graz-st-leonhard/406/?pg=82>>, 29. julij 2024.
- Wien-St. Michael. Mrliška matična knjiga (MMK) župnije Wien-St. Michael, 1804–1824. Dostopno na: <<https://data.matricula-online.eu/sl/oesterreich/wien/01-st-michael/03-11/?pg=186>>, 29. julij 2024.

LITERATURA

- Allmer, Gottfried: *Stubenberg am See: größte Vielfalt auf kleinstem Raum in der Oststeiermark*. Stubenberg: Gemeinde, 1997.
- Dauber, Robert L.: *Die steirischen Malteser-Ritter Frà Johann Josef, Frà Ferdinand und Frà Karl Leopold von Herberstein: Seekapitäne und kaiserliche Offiziere*. Wien: R. L. Dauber, 2004.
- Grahornik, Matjaž: *Genealogija rodbine Herberstein s posebnim poudarkom na spodnještajerskih vejah* (doktorska disertacija). Maribor: Univerza v Mariboru, 2021.
- Hartmann, Gerhard: *Die Kaiser des Heiligen Römischen Reiches*. Wiesbaden: Marix Verlag, 2008.
- Herberstein, Hanns Christoph: *So war 's: Erinnerungen aus meinem ziemlich bewegten Leben*. Lannach: samozaložba, 2019.
- Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi: Leksikon slovenske grajske zapuščine*. Ljubljana: DZS, 1997.
- Kosi, Miha: *Spopad za prehode proti Jadranu in nastanek »dežele Kras«: Vojaška in politična zgodovina Krasa od 12. do 16. stoletja*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2018.
- Košak, Tina: Slikarske zbirke grofov Herberstein: Zbirki Janeza Ernesta I. in Janeza Ernesta II. v Gradcu in gradu Hrastovec. *Acta historiae artis Slovenica (AHAS)*, 20/1, 2015, str. 97–137.
- Kumar, Joseph August: *Geschichte der Burg und Familie Herberstein*. Zv. I–III. Wien: Carl Gerold, 1817.
- Medved, Mateja: *Pogled skozi objektiv družine grofov Herberstein in Proskau: evideniranje fotografskega in arhivskega gradiva grofov Herberstein in Proskau iz dveh zasebnih zbirk*. Velenje: Muzej Velenje, 2016.
- Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi: Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518*. Thesaurus memoriae, Dissertationes 7. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU in Arhiv Republike Slovenije, 2009.
- Nared, Andrej; Baumkircher, Andrej, baron (okoli 1420–1471). *Novi Slovenski biografski leksikon*, zv. 2: B–Bla (ur. Barbara Šterbenc Svetina et al.). Ljubljana: Založba ZRC, 2017, str. 195–197.
- Naschenweng, Hannes Peter: *Der landständische Adel im Herzogtum Steiermark: Ein genealogisches Kompendium*. Zv. I: Abele bis Juritsch; zv. II: Lachawitz bis Zwickl. Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs 43/1 in 43/2. Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 2020.
- Pirchegger, Hans: Die Anfänge des Hauses Herberstein. *Blätter für Heimatkunde*, 10/1, 1932, str. 6–16.

- Pirchegger, Hans: *Landesfürst und Adel in Steiermark während des Mittelalters. 2. del: Die Stubenberger, ihre Zweige, ihr Besitz und ihre bedeutendsten Dienstmannen*. Graz: Historische Landeskommision für Steiermark, 1955.
- Poles, Špela: Novošaleško perutninarstvo Velenje M. A. Gr. Herberstein. *Kronika*, 61/1, 2013, str. 139–150.
- Posch, Fritz: Die Herkunft der Herbersteiner. *Blätter für Heimatkunde*, 24/2, 1950, str. 35–45.
- Pulko, Radovan: Šolski sistem ruskih emigrantov v Sloveniji med obema vojnama. *Monitor ISH*, 16/1, 2014, str. 87–106.
- Purkarthofer, Heinrich: Herberstein in Kriegsdiensten. *Krieg und Frieden. Eine oststeirische Kleinregion im Spannungsfeld der großen Politik* (ur. Albin Fuchs). St. Johann bei Herberstein: Gemeinde, 1998, str. 37–52.
- Purkarthofer, Heinrich: Geschichte der Familie Herberstein. *Die Steiermark: Brücke und Bollwerk*. Katalog der Landesausstellung. Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchivs 16 (ur. Gerhard Pferschy in Peter Krenn). Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 1986, str. 529–530.
- Rajakovics, Emil von: Gab es eine Friedauer Linie der Herbersteiner? *Adler – Zeitschrift für Genealogie und Heraldik*, 5 (XIX)/9, 1960, str. 121–126.
- Toš, Maja: Kako so vurbeski Stubenbergi zaznamovali svoj življenjski prostor. *Kronika*, 64/2, 2016, str. 147–164.
- Wakounig, Marija: »... hab ich teutsch und windisch gelernnet ...«: O poreklu in kulturnih koreninah Žige Herbersteina. *Zgodovinski časopis*, 59/1–2, 2005, str. 45–55.
- Wißgrill, Franz Karl: *Schauplatz des Landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren- und Ritterstande von dem XI. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten*, zv. 4. Wien: Johann Karl Schuender, 1800.
- Wurzbach, Constant von: Herberstein, Ferdinand Ernst. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, zv. 8: Hartmann–Heyser. Wien: Universitäts-Buchdruckerei von L. C. Zamarski, 1862, str. 330.
- Wurzbach, Constant von: Herberstein, Johann Hieronymus. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, zv. 8: Hartmann–Heyser. Wien: Universitäts-Buchdruckerei von L. C. Zamarski, 1862, str. 337.
- Zadavec, Dejan: Rodbina Herberstein in njen najznamenitejši član Žiga baron Herberstein. *Gratae posteritati: študijska izdaja* (ur. Mira Petrovič in Matjaž Neudauer). Ptuj in Maribor: Knjižnica Ivana Potrča in Umetniški kabinet Primož Premzl, 2014, str. 206–231.
- Zahn, Joseph von: Das Familienbuch Sigmunds von Herberstein: Nach dem Originale herausgegeben. *Archiv für österreichische Geschichte*, 39, 1868, str. 293–416.

The Herberstein Family from the Middle Ages to the Present

Summary

The Herbersteins are one of the most illustrious Styrian noble families. They belong to the so-called old nobility (*Uradel*) because they are found in sources

from the end of the thirteenth century. In the first two centuries, their founder Otto and his successors were ministerials and then vassals of a powerful Styrian family, the Lords of Stubenberg, and later they (also) served the Lords of Ptuj, the Archbishopric of Salzburg, and the dioceses of Seckau, Gurk, and Bamberg. Their military service gradually brought them great prestige, and at the beginning of the fifteenth century they entered the service of provincial princes. By the second half of the fifteenth century, the Habsburgs had consolidated their position as provincial princes, and the Herbersteins' loyalty to them became virtually self-evident.

Under the auspices of the Habsburgs, they gradually assumed important tasks and services in the provincial administration, the military, and diplomacy, which brought them greater prestige and also financial security, which was the basis of their later power. Herberstein Castle is symbolic of the family's gradual ascent on the social ladder. The original building was simply a fort, which was rebuilt into a larger fortress. Later it was extended by a palace and, in the late Middle Ages, by a hillfort. In the sixteenth century, it was strengthened with a defence system, and a century later it was rebuilt into a powerful residential castle, to which a large park and an orangery were added. Herberstein Castle has remained in the hands of the family to this day.

In 1427, the family was divided by a hereditary contract between the brothers Georg II and Andreas into two lines, the elder and the younger. The two lines experienced different fates. Only the senior branch of the elder line from Herberstein Castle, which has branched out considerably since the nineteenth century, has been preserved until today.

Throughout this time, the Herbersteins rendered loyal services to the emperors, which did not go unnoticed. In 1537, they were elevated to the rank of barons and thus to a higher rank of the Austrian nobility. In 1522, Emperor Charles V confirmed the refinement of their coat of arms, which became very special with the images of the king, the Holy Roman emperor, and the prince of Moscow. Their coat of arms was later improved several times. This happened when they were elevated to the rank of counts (in 1644 for the senior branch of the elder line; in 1656 or 1659 for the junior branch of the elder line and the majority of the (distant) relatives from the younger line; in 1710 the entire family was granted the title of imperial count) and when their coat of arms was joined with the coats of arms of the Moltke family (after 1780) and the Proskau family (in 1897).